

Migrimi, dërgesat dhe zhvillimi lokal që i përgjigjet nevojave gjinore

Migration, Remittances and Gender-Responsive Local Development

Migration, transferts et développement local sensible au genre

Migración, remesas y desarrollo local sensible al género

Rasti i Shqipërisë

The case of Albania

Le cas de l'Albanie

El caso de Albania

Migrimi, dërgesat dhe zhvillimi lokal që i përgjigjet nevojave gjinore

Përmbledhje

Rasti i

Shqipërisë

UN-INSTRAW dhe PNUD

2010

Instituti Ndërkombëtar i Kombeve të Bashkuara për Hululumtim dhe Trajnim për Zhvillimin e Grave (OKB-INSTRAW)

promovon kërkime të aplikuara mbi çështjet gjinore, lehtëson menaxhimin e njohurive, si edhe mbështet ndërtimin e kapaciteteve nëpërmjet rrjeteve bashkëpunuese dhe partneriteteve mes aktorëve të ndryshëm përfshi këtu agjencitë e OKB-së, qeveritë, akademikët dhe shoqërinë civile.

Programi për Zhvillim i Organizatës së Kombeve të Bashkuara (PNUD) është rrjeti i OKB-së për zhvillimin global, një organizatë që përpiket për ndryshim dhe që lidh vende të ndryshme të botës me rrjetet e njohurive, eksperiencave, dhe burimeve në mënyrë që njerëzit të bëjnë një jetë më të mirë. Ne ndodhemi në 166 vende, dhe punojmë së bashku me këto vende për të mbështetur zgjidhjet e tyre për të përballuar sfidat e zhvillimit në nivel lokal dhe ndërkombëtar. Në procesin e zhvillimit të kapaciteteve lokale, këto vende mbështeten tek burimet njerëzore të PNUD-it si edhe partnerëve të shumtë të tij.

Migrimi, dërgesat dhe zhvillimi lokal që i përgjigjet nevojave gjinore: rasti i Shqipërisë

Udhëheqës të Kërkimit: Dr. Juli Vullnetari dhe Prof. Russell King (Universiteti i Sussex)

Autorë të raportit: Dr. Juli Vullnetari dhe Prof. Russell King (Universiteti i Sussex). Ky version i shkurtuar është përpiluar nga Sandra Panopio (OKB-INSTRAW) bazuar mbi raportin e plotë të studimit.

Përkthyer nga anglishtja në shqip: Merlinda Hoço, në bashkëpunim me Juliana Bako, Blerina Uruçi, Ermir Bajraktari, Xhuljeta Çelaj dhe Petrit Doberdolari (vullnetarë të OKB-së).

Redaktore e përkthimit në shqip: Dr. Juli Vullnetari.

Dizenjimi: Sughey Abreu (UN-INSTRAW)

Mbështetje Teknike: PNUD/Shqipëri

E drejta e autorit ©2010, UN-INSTRAW dhe PNUD

Të gjitha të drejtat e rezervuara

UN-INSTRAW

César Nicolás Penson 102-A
Santo Domingo, Dominican Republic
Tel: +1-809-685-2111
Fax: +1-809-685-2117
Email: info@un-instraw.org
Website: www.un-instraw.org

UNDP

One United Nations Plaza
New York, NY 10017 USA
Tel: 212-906-5000
Fax: 212-906-5364
E-mail: publications.queries@undp.org
Website: www.undp.org

Programi për Zhvillim i Organizatës së

Kombeve të Bashkuara në Shqipëri
Rr. "Papa Gjon Pali II", Qendra e Biznesit ABA, Kati 6
Tirana, Shqipëri
Tel.: +355 (4) 2400 721, 2400 722,
2400 723, 2400 724
Fax: +355 (4) 2400 725, 2400 726
www.undp.org.al

Shprehjet e aplikuara dhe prezantimi i materialit në këtë botim nuk i referohen në asnjë mënyrë opinionit të Sekretariatit të OKB-së, anëtarëve të tij, OKB-INSTRAW apo PNUD-it në lidhje me statusin ligjor të ndonjë vendi, territori, qyteti, ose zone, apo autoriteteve të tyre, apo në lidhje me përcaktimin e kufijve territorialë të këtyre.

Këndvështrimet e shprehura i përkasin autorëve dhe jo detyrimisht reflektojnë pikëpamjet e OKB-së, shteteve anëtare të saj, OKB-INSTRAW ose PNUD-it.

Parathënie

Feminizimi i migracionit është një karakteristikë e veçantë e migrimit, e cila thekson jo vetëm rritje të moderuar në numrin e grave që emigrojnë, por edhe mënyrën sesi ato përfshihen në procesin migrator. Në të kaluarën, shumica e femrave kanë emigruar nën varësinë e meshkujve ose familjeve të tyre, ndërsa sot femra të profileve të ndryshme largohen në mënyrë të pavarur për të punuar dhe jetuar jashtë vendi duke siguruar jetesën e tyre me të ardhurat e tyre. Interesi në rritje për studimin e feminizimit të migrimit ka krijuar një bazë njohurish dhe mjetes pune, të cilat mundësojnë integrimin e koncepteve të barazisë gjinore në programet e lidhura me migracionin.

Ndërkohë, një tjetër tipar i rëndësishëm i migracionit i cili po fiton vëmendje të konsiderueshme ndërkombëtare, janë dërgesat. Paratë e dërguara prej emigrantëve nga vendet e destinacionit tek familjet dhe komunitetet e tyre në vendet e origjinës, përbëjnë një motivim të rëndësishëm për të punuar jashtë shtetit. Edhe pse emigrantët individualisht dërgojnë shuma relativisht të vogla parash, grumbullimi i të gjitha dërgesave monetare të dërguara nga miliona njerëz që jetojnë dhe punojnë jashtë vendeve të tyre të lindjes, përbën një qarkullim të shumave të konsiderueshme financiare.

Ndikimi i dërgesave dhe potenciali i tyre në zhvillim të ekonomive kombëtare si edhe botës globale financiare ka zgjuar interesin e qeverive dhe organizatave ndërkombëtare. Megjithatë, potenciali i tyre për të mbështetur dhe rritur zhvillimin individual dhe lokal ende nuk është kuptuar plotësisht. Përqasja gjinore mbi studimin e këtij fenomeni nxjerr në pah sesi gjinia ndikon në përvojat e ndryshme të migrantëve dhe sesi gratë emigrante në veçanti mund të japin kontributin e tyre në debatet, planifikimin dhe zbatimin e politikave për një zhvillim të qëndrueshëm.

Studimi i dërgesave është një aspekt i rëndësishëm i punës së Programit për Zhvillim të Kombeve të Bashkuara për zhvillimin njerëzor dhe reduktimin e varfërisë, si dhe në punën e tij për mbështetjen e qeverive për të gjetur mënyra të reja për shfrytëzimin e potencialit zhvillues të dërgesave me qëllim arritjen e Objektivave të Zhvillimit të Mijëvjeçarit. Dërgesat janë mjeti i vetëm i mbijetesës për miliona familje të varfra në mbarë botën; dërgesat i mundësojnë atyre të përballojnë jo vetëm nevojat më elementare të mbijetesës të cilat përndryshe mungojnë ose janë të paarrtshme, por edhe një masë fuqizimi ekonomik. Duke ndërtuar mbi këtë premisë, PNUD ja dedikoi Raportin e Zhvillimit Njerëzor të vitit 2009, 'Tejkalimi i Pengesave: Lëvizshmëria Njerëzore dhe Zhvillimi' aplikimit të një përqasje të zhvillimit njerëzor në fushën e studimit të migracionit. Ndërsa migracioni nuk zëvendëson përpjekjet më të gjera për zhvillim, ai mund të konsiderohet një strategji jetike për njësitë ekonomike familjare dhe familjet që kërkojnë të zgjerojnë burimet e të ardhurave dhe përmirësojnë jetesën e tyre.

Qysh nga viti 2004 Instituti Ndërkombëtar i Kombeve të Bashkuara për Hulumtim dhe Trajnim për Zhvillimin e Grave (OKB-INSTRAW) ka qenë i interesuar për të kuptuar dimensionet gjinore të migrimit, dërgesave dhe potencialin e tyre për zhvillim. Instituti aplikon një perspektivë gjinore për të analizuar se si faktorë të tillë si pabarazitë gjinore në qasjen dhe ndarjen e punës përcaktojnë marrëdhënien midis migrimit dhe zhvillimit. Sipas kësaj llogjike pune, dërgesat shërbejnë si komponent kyç për të kuptuar dhe lehtësuar zgjidhje të qëndrueshme.

Kjo seri e studimeve “Migrimi, dërgesat dhe zhvillimi lokal që i përgjigjet nevojave gjinore”, përqëndron vëmendjen në dërgimin, transferimin, marrjen dhe përdorimin e dërgesave, dhe vërteton se gjinia ndikon dhe formëzon lëvizjen dhe përvojat e emigrantëve dhe komuniteteve të tyre në vendet e origjinës dhe të destinacionit. Harta e aktorëve kyçë dhe diskutimi i trajtave migratore të së shkuarës dhe aktuale, si edhe praktikave të dërgesave në çdo vend ofrojnë një sfond të dobishëm për të realizuar një analizë të dërgesave kolektive dhe sociale. Duke përdorur një përjasje gjinore dhe duke vendosur theksin në zhvillimin njerëzor, ky projekt ofron një shtresë tjetër investigimi të nevojshme e cila mbështetet mbi nyjen migracion-zhvillim.

Me këtë publikim, OKB-INSTRAW dhe PNUD janë të angazhuar në prodhimin e hulumtimit të aplikuar e cila nxit lehtësimin e politikave dhe praktikave që u përgjigjen nevojave gjinore dhe që lidhen me migracionin dhe zhvillimin. Rekomandimet e dalta nga hulumtimi shërbejnë si udhërrëfyes kryesor për të nxitur dialogun në nivel të politikave kombëtare të ndjekura nga aktorët kryesorë, përfshirë organizatat e emigrantëve, agjencitë qeveritare, ndërmjetësit financiarë dhe Organizatat Jo-Qeveritare (OJQ). Dialogë të tillë janë platforma të rëndësishme prej të cilave rezultatet e hulumtimit mund të përkthehen në plane veprimi që theksojnë bashkë-zhvillimin. Me kalimin e kohës përfshirja e një analize gjinore në formulimin më të efektshëm dhe të qëndrueshëm të strategjive të migrimit dhe zhvillimit do të kontribuojë në arritjen e Objektivave të Zhvillimit të Mijëvjeçarit.

OKB-INSTRAW dhe PNUD paraqesin këtë seri globale mbi gjininë, dërgesat dhe zhvillimin, në mënyrë që të lehtësojnë zhvillimin e politikave dhe praktikave të cilat përfshijnë nevojat dhe komuniteteve e grave emigrante, familjeve dhe komunitetet të tyre në planet e së ardhmes për zhvillim, që të sigurohet një zhvillim lokal që i përgjigjet nevojave gjinore dhe një jetesë dhe e ardhme e qëndrueshme.

Amaia Pérez
Drejtoreshë për Çështjet Sociale
OKB-INSTRAW

Winnie Byanyima
Drejtoreshë e Grupit Gjinor
Seksioni Gjinor i PNUD-it

Përmbledhje

Lidhjet komplekse midis procesit të globalizimit dhe zhvillimit kanë bërë që migracioni bashkëkohor të konsiderohet një zonë kyçe hulumtimi. Popullsia e emigrantëve në mbarë botën vlerësohet të jetë mbi 200 milionë burra dhe gra të cilët kanë lënë vendet e tyre të origjinës për të jetuar dhe punuar jashtë. Në të njëjtën kohë lëvizjet që ndodhin brenda territorit të një vendi, kryesisht nga zonat rurale në zonat urbane, janë po aq intensive. Demografikisht, profilet e lëvizjeve nga vende të veçanta kanë ndryshuar, si në aspektin e numrit dhe përbërjen gjinore. Studime mbi *feminizimin e migracionit*¹ kanë nxjerr në pah rolin e rëndësishëm dhe ndikimin e grave si aktore në procesin e migracionit. Megjithë rritjen e shpejtë në volumin dhe shumëllojshmërinë e njohurive mbi nyjen migracion-zhvillim, hulumtimi dhe debatet mbi dimensionet gjinore të kësaj çështje, duke përfshirë në mënyrë të veçantë rolin e grave në lëvizjet migratore, vazhdon të jetë i mangët.

Në vitin 2007, Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim (PNUD) dhe Instituti Ndërkombëtar i Kombeve të Bashkuara për Hulumtim dhe Trajnim për Zhvillimin e Grave (OKB-INSTRAW) filluan një projekt të përbashkët të quajtur 'Migrimi dhe dërgesat: zhvillimi lokal që i përgjigjet nevojave gjinore'. Projekti është përpjekur të nxitë zhvillimin lokal që i përgjigjet nevojave gjinore duke identifikuar dhe nxitur mundësitë e përdorimit të dërgesave për jetesë të qëndrueshme dhe ndërtim të kapitalit social në komunitetet e varfra rurale dhe pjesërisht-urbane. Pjesa kërkimore e projektit është kryer në gjashtë shtete: Shqipëri, Republika

Domenikane, Lesoto, Marok, Filipinet dhe Senegal.

Qëllimet dhe prioritetet strategjike të projektit janë:

- Rritja e ndërgjegjësimit dhe përmirësimit të aksesit të burimeve produktive tek njësitë familjare marrëse të dërgesave që kryesohen nga gratë, duke rritur në të njëjtën kohë asetet dhe duke forcuar kapacitetet e tyre.
- Pajisjen me informacionin e duhur dhe mbështetjen përkatëse për qeverinë lokale dhe qëndrore me qëllim identifikimin dhe formulimin e politikave që do të rritnin efikasitetin e përdorimit të dërgesave për një jetesë të qëndrueshme dhe ndërtim të kapitalit social.
- Rritja e kapaciteteve të aktorëve kyç për integrimin gjinor në politikën, programet, projektet dhe iniciativat e tjera që lidhin dërgesat me zhvillimin e jetesës së qëndrueshme dhe ndërtimin e kapitalit social.

Ky studim ka për qëllim të ngushtojë hendekun në njohuri mbi dimensionet gjinore të migracionit dhe dërgesave përmes një analize e cila ndërthur migracionin me zhvillimin. Ne i kushtojmë vëmendje të veçantë ndikimit të dërgesave² – financiare, materiale (sende) dhe sociale – në proceset gjinore të zhvillimit në vendet e origjinës dhe tek familjet transnacionale³ që përfshijnë vendet e orgjinës dhe destinacionit.

1. 'Përvec rritjes në përqindje të grave migruese, kryesisht në vendet e zhvilluara në Veriun global – termi feminizim tregon një përmirësim të ndjeshëm cilësor të lëvizjeve, që do të thotë rritje e pavarësisë në punësim të grave emigruese jashtë vendit të tyre, në vend të punësimit "të varur" nga burrat apo nga procedurat e bashkimit familjar. Me fjalë të tjera, gjatë dy dekadave të fundit, një numër i konsiderueshëm femrash – që emigrojnë të pavarura – janë pjesë e lëvizjeve migratore të cilat më parë dominoheshin nga meshkujt' (Perez et al. 2008).

Shtigje malore kufitare drejt Greqisë nga Shqipëria jug-lindore. Gjatë gjithë viteve të para dhe deri nga mesi i 1990-ës, grupe burrash dhe djemsh shqiptarë ecnin në këmbë me ditë të tëra, ndonjëherë e merrnin më këmbë gjithë Shqipërinë që nga veriu, para se të kalonin kufirin në mënyrë klandestine nga shtigje të thella malore si kjo në foto.

Hulumtimi ynë shqyrton dimensionet gjinore të migracionit dhe dërgesave në kontekstin e Shqipërisë dhe vendit pritës, Greqisë. Ky raport pasqyron dy elementë të hulumtimit. Së pari, sfondi i raportit është ndërtuar mbi një vështrim kritik të literaturës përkatëse mbi migracionin shqiptar, dërgesat, zhvillimin, marrëdhëniet gjinore, si dhe diskutimin e politikave dhe praktikave kyçe të aktorëve kombëtarë dhe ndërkombëtarë në fushën e zhvillimit. Së dyti, të dhënat empirike të mbledhura përmes një kombinimi të metodave sasore dhe cilësore përbëjnë thelbin e analizës. Aspekti transnacional i emigracionit është përfshirë në studim duke integruar të dhënat dhe analizat nga vendet e origjinës (një grup prej tre fshatrash në rajonin e Korçës, në jug-lindje të Shqipërisë), me ato të një zone të destinacionit (qyteti i Selanikut, në Greqinë fqinje). Rezultatet tona janë të bazuara mbi 350 pyetësorë sasiorë të realizuara në familje rurale marrëse të dërgesave në Shqipëri, 45 intervista të thelluara dhe dy diskutime në grup me familjarë marrës të dërgesave në Shqipëri dhe familjarë dërgues të dërgesave në Greqi, si dhe 14 intervista të thelluara dhe dy diskutime në fokus-grup me palët e interesuara në nivel lokal, rajonal dhe kombëtar si në Shqipëri ashtu dhe në Greqi.

Shqipëria paraqet shembullin më dramatik të migracionit pas-komunist: rreth 1 milion shqiptarë – një e katërta e popullsisë totale të vendit – jetojnë jashtë vendit. Shumica e emigrantëve jetojnë në Greqinë dhe Italinë fqinje, ndërkohë që numri i tyre në Mbretërinë e Bashkuar dhe Shtetet e Bashkuara ka ardhur duke u rritur që prej fundit të viteve 1990. Shumë shqiptarë gjithashtu janë zhvendosur brenda vendit gjatë kësaj kohe, kryesisht nga zonat e thella rurale veriore dhe jugore në zonat urbane bregdetare.

Dërgesat – sidomos ngaj jashtë vendit – kanë qenë një nga aspektet më të rëndësishme të këtij migracioni, jo vetëm për individët dhe familjet, por edhe për vendin në tërësi. Raportet e Bankës së Shqipërisë për shumat totale vjetore tregojnë se midis viteve 1992 dhe 2003, shqiptarët kanë dërguar nga \$200 milion në \$800 milion në vit, duke kaluar \$1 miliard në 2004. Dërgesat kanë përbërë 10 deri në 22 për qind të Prodhimit të Brendshëm Bruto (PBB) të vendit, dhe kanë tejkaluar me disa herë shumën e Investimeve Direkte të Huaja (IDH-FDI) si edhe shumën e ndihmës së marrë nga institucionet ndërkombëtare. Në 2004, dërgesat ishin dy herë më të larta se të ardhurat nga eksportet (Gammeltoft 2002: 189; Ghosh 2006: 19; King 2005: 149; Piperno 2005; Uruçi dhe Gedeshi 2003). Në nivelin e familjes dërgesat kanë qenë vendimtare për mbijetesën ekonomike dhe zbutjen e varfërisë, ndërsa sigurojnë një furnizim të nevojshëm të bizneseve të vogla me kapital. Megjithatë, shumë pak vëmendje i është kushtuar deri tani aspektit gjinor të këtyre transfertave të konsiderueshme monetare në ambjentet brenda njësive familjare dhe vendit në tërësi.

Në kontekstin shqiptar, migracioni jashtë vendit në përgjithësi përfaqëson një tipologji të kryesuar nga meshkujt, dmth në fillim emigruan meshkujt

dhe më pas femrat i ndoqën këta si familjare 'në ngarkim' të tyre. Pjesa dërrmuese e emigrantëve të parë të pas-komunizmit të viteve 1990 ishin burra; gratë – sidomos nga zonat rurale – përgjithësisht qëndruan mbrapa. Madje edhe në rastet kur gratë emigruan, shumë pak vëmendje i është kushtuar tregimeve dhe përvojave të tyre për ato vite të para të emigrimit. Megjithatë, në vitin 2001 gratë shqiptare emigrante në Greqi – vendi i destinacionit të interesit në hulumtimet tona – përbënin rreth 40 për qind të të gjithë emigrantëve shqiptarë atje. Maturimi i këtij migrimi – pas procesit të bashkimit familjar nëpërmjet të cilit shumica e grave emigrante shqiptare kanë shkuar në Greqi – reflektohet edhe në praninë e konsiderueshme të fëmijëve.

Duke pasur parasysh karakterin e fortë patriarkal të shoqërisë shqiptare, si kanë ndikuar migrimi dhe transfertat shoqëruese monetare dhe sociale në marrëdhëniet dhe rolet gjinore në zonat rurale, si edhe proceset e zhvillimit lokal? Rezultatet tona tregojnë se ndërlihdja midis migrimit, dërgesave dhe gjinisë ka ndikuar në zhvillimin lokal dhe është formëzuar prej tij në disa mënyra. Së pari, normat gjinore të shoqërisë së origjinës dhe llojet e mundësive për të emigruar që ishin në dispozicion për shqiptarët në vitet 1990 i kanë dhënë më tepër përparësi migrimit të burrave në Greqi, sesa grave. Migrimi i femrave në Greqi u rrit me shpejtësi kryesisht nëpërmjet bashkimit familjar, veçanërisht pas legalizimit të migrantëve meshkuj që nga viti 1998. Kjo rritje u ndikua edhe nga kriza në sektorin grek të përkujdesjes, pasi shumë gra greke u përfshinë në forcën e punës, ndërsa sektorët e shtetit grek që merren me mirëqënien nuk ofruan alternativa zëvendësuese për këto punë shtëpiake dhe përkujdesje. Këto punë u morrën përsipër nga gratë emigrante shqiptare, një situatë e cila reflektohet edhe nga të dhënat e studimit tonë, sipas të cilave shumica e grave që punojnë në Greqi janë punësuar në sektorët e punëve shtëpiake dhe përkujdesjes. Ndërsa shumica dërrmuese e burrave punojnë në ndërtim, bujqësi dhe industri. Ata gjithashtu kishin siguruar pjesëmarrje më të lartë në punët gjysëm-të kualifikuara.

Së dyti, burrat emigrantë shqiptarë (sidomos bashkëshortët dhe djemtë), vazhdojnë të jenë

dërguesit kryesorë nga Greqia (pothuajse 99 për qind e kampionimit tonë). Kjo reflekton jo vetëm pozitën e tyre dominuese për nga numri në këtë komunitet migrantësh, por edhe normat patriarkale të shoqërisë shqiptare. Në Shqipëri, gratë e emigrantëve ishin marrëset/administratoret kryesore të dërgesave në familjet bërthamë; në familjet të cilat përfshinin prindërit e bijve emigrantë marrësit/administratorët e dërgesave ishin më shpesh baballarët e tyre (rreth 40 për qind e kampionimit tonë).

Duke marrë parasysh se marrëdhëniet gjinore në jug-lindje të Shqipërisë kanë qenë përgjithësisht më të barabarta sesa në pjesët e tjera të vendit (si psh. në veri dhe veri-lindje), dhe duke reflektuar deri diku ndryshimet si pasojë e migracionit, rezultatet e studimit tonë tregojnë një situatë më komplekse dhe të nuancuar. Për shembull, vendimarrja në lidhje me përdorimin e dërgesave përfshin në përgjithësi burrat dhe gratë, por në pjesën më të madhe ishin gratë ato që *de facto* (pra në jetën e përditshme) kishin nën kontroll financat. Sidomos në familjet që *de facto* kryesohen nga gratë, ato kanë fuqizuar deri diku pozitën e tyre nëpërmjet administrimit të përditshëm të shpenzimeve dhe dërgesave. Megjithatë, burri vazhdon të ushtrojë ndikim të madh në vendimarrjet strategjike brenda familjes.

Nga ana tjetër, shumë gra fitojnë para vetë, zakonisht duke punuar në fermat e vogla të familjes së tyre. Megjithë mundësitë e krijuara nga migracioni dhe dërgesat, shumë gra të zonave rurale ndjehen të mbingarkuara nga volumi dhe shumëllojshmëria e punëve dhe përgjegjësi që duhet të përballojnë vetë, veçanërisht ato që kanë të bëjnë me nevojat emocionale dhe zhvillimin e fëmijëve të tyre. Për më tepër, nuk rezultojnë të kenë ndryshuar shumë ndarja dhe kryerja e punëve riprodhuese, si psh. përkujdesja për fëmijët dhe të moshuarit, të cilat kryhen pothuajse gjithmonë nga femrat. Paralelisht, rezultatet e hulumtimeve tona sugjerojnë se edhe pse gratë emigrante shqiptare e kanë forcuar rolin e tyre ekonomik në familje nëpërmjet të ardhurave që ato fitojnë, ato vazhdojnë të jenë të disfavorizuara nga politikat migratore greke të cilat rforcojnë modele patriarkale të varësisë dhe diskriminimit gjinor.

Gratë shqiptare që qëndrojnë në fshatra kryejnë një sërë punësh prodhuese dhe riprodhuese. Në këtë foto, një grua nga Pojani po punon në vegël.

Megjithëse shumica e dërgesave përdoren përgjithësisht për të financuar konsumin bazë të familjeve, ato përdoren gjithashtu edhe për të paguar për kujdesin shëndetësor dhe arsimimin e anëtarëve të familjes si edhe për përmirësimin e kushteve të jetesës e sidomos banesave. Përveç kësaj, shuma të konsiderueshme janë investuar në bujqësi, sidomos në krijimin dhe zgjerimin e pemishteve me mollë, fermave blegtorale si edhe kultivimin e perimeve në shkallë të gjerë. Këto investime jo vetëm që prodhojnë të ardhura për familjet-marrëse të dërgesave, por ato njëkohësisht ofrojnë edhe mundësi lokale punësimi për familjet e jo-emigrantëve si edhe të varfërve. Për më tepër, aftësitë dhe njohuritë e sjella nga jashtë janë gjithashtu pjesë e investimit dhe kontribuojnë në rritje të kapaciteteve në komunitet. Megjithatë, këto procese janë të prekura thellë nga gjinia: shumica e zanateve (punëve të kualifikuara) kryhen nga burrat, të cilët përgjithësisht janë edhe pronarë të tokave si edhe të ndërmarrjeve bujqësore. Shumica e bizneseve lokale gjithashtu janë të regjistruara në emrin e burrave, edhe pse gratë mund të merren me shumicën e detyrave administrative dhe operative.

Rezultatet tona sugjerojnë gjithashtu se edhe ata që po bëhen ura të aktiviteteve sipërmarrëse transnacionale janë gjithashtu në shumicën e rasteve meshkuj; pozita e gruas nuk është e epikatur

në këto arena publike të negociimit të pushtetit dhe mundësive. Situata është e ngjashme në organizatat e emigrantëve, ku vendimarrja është përqëndruar përgjithësisht në duart e meshkujve, ndërsa gratë kryejnë role sekondare-mbështetëse. Në të njëjtën trajtë, shumica e shoqatave në zonat rurale të origjinës janë të përbëra dhe drejtuar nga burrat, një pozicion i cili konsiderohet si i dhënë, duke pasur parasysh rolin e tyre të fortë si kryefamiljarë. Çdo projekt i ardhshëm që ka synim të përfshijë gratë në zhvillimin lokal duhet të marrë në konsideratë këto dinamika gjinore fuqie, ashtu si ato shfaqen në hapësirat private dhe publike. Një qasje e tillë gjinore duhet që mbi të

gjitha, t'i kushtojë kujdes pjesëmarrjes së kufizuar të grave në hapësirat publike të pushtetit politik dhe vendimarrjes. Së dyti, duhet shmangur 'instrumentalizimi' i mundshëm i grave, duke rritur peshën e tyre të detyrave ose pritshmërive, në rastet kur nuk janë siguruar hapësirat e duhura për pjesëmarrjen e tyre në politikë dhe që zëri i tyre të dëgjohet. Së treti, kjo përfaqëse gjinore do të shmangte rrezikun e përforsimit të stereotipeve gjinore.

Ne nuk gjetëm ndonjë shenjë domethënëse të politikave ose praktikave të bashkë-zhvillimit midis Greqisë dhe Shqipërisë të zbatuara në nivel lokal në zonat tona të hulumtimit. Ashtu siç ndodh me pjesën më të madhe të nismave në vend, iniciativat rajonale ekzistuese të zhvillimit të lidhura me migracionin reflektojnë kryesisht interesat e vendeve pritëse të emigrantëve shqiptarë, në këtë rast të Greqisë në lidhje me imigracionin shqiptar drejt saj, dhe shumë pak ose aspak interesat për zhvillim të Shqipërisë. Për më tepër, kërkimet tona tregojnë se organizatat e emigrantëve shqiptarë shpesh nuk përfshihen në programe të tilla, ose kanë patur një rol konsultativ sa për sy e faqe dhe tejet të kufizuar. Politika bashkë-zhvillimi që synojnë me të vërtetë raporte të barabarta, duhet ta konsiderojnë zhvillimin si qëllim në vetvete jo absolutish si një mjet që frenon emigrimin e 'parregullt' të mëtejshëm, siç ka ndodhur përgjithësisht deri tani.

Zhvillimi i qëndrueshëm duhet t'i kushtojë kujdes të gjitha aspekteve të zhvillimit njerëzor, dmth të krijojë kushtet ku gratë dhe burrat kanë mundësi të ushtrojnë liritë e tyre, të kenë barazi dhe fuqizim social, nëpërmjet emigrimit por edhe nëpërmjet mundësive të tjera. Politikat dhe iniciativat bashkë-zhvilluese të cilat vlerësojnë burrat dhe gratë emigrantë si aktorë të zhvillimit duhet të bazohen mbi njohjen e rolit të tyre si partnerë të rëndësishëm në shoqëritë pritëse. Kjo reflektohet në treguesit sesa të arritshme janë për ta të drejtat që lidhen me shtetësinë në vendin pritës – në rastin tonë në Greqi – duke mundësuar legalizimin e tyre dhe përfshirjen e barabartë si qytetarë me dinjitet me të drejtat dhe detyrimet përkatëse.

Gjetjet tona, në ngjashmëri me hulumtimet e mëparshme, theksojnë rëndësinë e politikave dhe zbatimin e tyre me efikasitet për të siguruar infrastrukturën e nevojshme fizike, legjislativë dhe administrative në mënyrë që të promovohet një mjedis i qëndrueshëm dhe frytdhënës biznesi, si dhe një cilësi më e lartë zhvillimi njerëzor. Përgjegjësia për një dispozitë të tillë bie para së gjithash mbi qeverinë shqiptare qëndrore dhe lokale. Zhvillimi lokal që i përgjigjet nevojave gjinore, nëpërmjet përfshirjes së dërgesave të migrantëve nuk duhet të konsiderohet si ilaçi çudibërës që do të rregullojë të gjitha problematikat e shoqërisë rurale. Burrat dhe gratë emigrante kanë vite që po mbajnë mbi shpatulla të vetmuar barrën e rëndë të financimit të mbijetesës, shëndetit dhe edukimit të familjeve të tyre, duke zëvendësuar kështu shërbimet e mangëta të politikave të fragmentuara dhe të papërshtatshme sociale që ka vite që mbizotërojnë në zonat rurale. Është përgjegjësi e qeverive për të siguruar kuadrin e përshtatshëm strukturor ku investimet e mëtejshme mund të çojnë në rritjen dhe përmirësimin e lirive dhe të mundësive.

Migration, Remittances and Gender-Responsive Local Development

Executive Summary

The case of
Albania

UN-INSTRAW and UNDP

2010

The United Nations International Research and Training Institute for the Advancement of Women (UN-INSTRAW) promotes applied research on gender issues, facilitates knowledge management, and supports capacity-building through networking mechanisms and multistakeholder partnerships with UN agencies, governments, academia and civil society.

The United Nations Development Programme (UNDP) is the United Nations' global development network, an organization advocating for change and connecting countries to knowledge, experience and resources to help people build a better life. We are on the ground in 166 countries, working with them on their own solutions to global and national development challenges. As they develop local capacity, they draw on the people of UNDP and our wide range of partners.

Migration, Remittances and Gender-Responsive Local Development: the case of Albania

Lead researchers and report authors: Julie Vullnetari and Russell King, Sussex

Centre for Migration Research, University of Sussex

Report edited by: Sandra Panopio (UN-INSTRAW)

Design and Graphic Line: Sughey Abreu

Layout: Juan Rodríguez Familia

Copyright ©2010, UN-INSTRAW and UNDP

All rights reserved

UN-INSTRAW
César Nicolás Pensón 102-A
Saint Domingue,
République Dominicaine
Tel: 1-809-685-2111
Fax: 1-809-685-2117
Courrier électronique: info@un-instraw.org
Page Web: www.un-instraw.org

UNDP
One United Nations Plaza
New York, NY 10017 USA
Tel: 212-906-5000
Fax: 212-906-5364
Courrier électronique: publications.queries@undp.org
Page Web: www.undp.org

UNDP Albania
Papa Gjon Pali II" Street,
ABA Business Center, 6th Floor,
Tirana, Albania
Tel: +355 4 2400 721
Fax: +355 4 2400 726
Website: www.undp.org.al

The designations employed and the presentation of the material in this publication do not imply the expression of any opinion whatsoever on the part of the Secretariat of the United Nations, UN-INSTRAW or UNDP concerning the legal status of any country, territory, city or area, or of its authorities, or concerning the delimitation of its frontiers or boundaries.

The views expressed are those of the authors and do not necessarily reflect the views of the United Nations, its Member States, UN-INSTRAW or UNDP.

Preface

The feminization of migration is a phenomenon that stresses not only the moderate increase in the numbers of women migrating, but also the ways in which women participate in migratory processes. In the past, most female migrants moved as dependants of husbands or families, whereas today a greater variety of women are leaving autonomously to work and live abroad as primary income earners. Growing interest in the study of the feminization of migration has created a knowledge base of experience and tools that lend themselves to the integration of gender equality into migration-related interventions.

Meanwhile, remittances – another significant feature of migration – are gaining international attention. The monies sent from migrants in destination countries to families and communities in countries of origin are an important motivator for working abroad. Although individual migrants generally send relatively small sums of money, the accrual of remittances amounts to considerable financial flows.

Recognizing remittances' impact on national economies and the global financial world, governments and international organizations have taken interest in their potential to affect development. However, this potential to support and enhance human and local development has yet to be fully understood. A gendered approach to studying this phenomenon highlights how gender affects migrants' experiences and how migrant women in particular can contribute to dialogues, policy planning and interventions for sustainable development.

The study of remittances is an important aspect of the United Nations Development Programme's work on human development and poverty reduction, as well as its work in assisting governments to seek novel ways to harness remittances' development potential in achieving the Millennium Development Goals. Remittances are the only means of survival for millions of poor households worldwide; remittances allow them to afford not only the basic necessities that are otherwise lacking or inaccessible, but also a degree of economic empowerment. Building on this topic, UNDP dedicated its 2009 Human Development Report, *Overcoming barriers: Human mobility and development*, to applying a human development approach to the study of migration. While not a substitute for broader development efforts, migration can be a vital strategy for households and families seeking to diversify and improve their livelihoods.

Since 2004, the United Nations International Research and Training Institute for the Advancement of Women (UN-INSTRAW) has sought to understand the gender dimensions of migration, remittances and their potential for development. The Institute utilizes a gender perspective to analyze how factors such as gender inequalities in access to work and divisions of labour determine the relationship between migration and development. Within this framework, remittances serve as a key component to comprehending and facilitating sustainable solutions.

This series of studies, 'Migration, Remittances and Gender-Responsive Local Development', focuses on the sending, transfer, receipt and utilization of remittances, and affirms that gender influences and shapes the movement and experiences of migrants and their communities in both origin and destination

countries. The mapping of key actors and the discussion of historical and current migratory patterns and remittance practices in each country provided a useful background that allowed for an analysis of collective and social remittances. Utilizing a gender perspective and an emphasis on human development, this project adds another layer of necessary investigation that builds on the migration-development nexus.

With this publication, UN-INSTRAW and UNDP are committed to producing applied research that promotes the facilitation of gender-responsive policies and practices related to migration and development. The recommendations generated from the research serve as key guides for national level policy dialogues attended by key stakeholders, including migrant organizations, government agencies, financial intermediaries and NGOs. These dialogues are important platforms where research results can be translated into action plans that highlight co-development. Over time, the inclusion of gender analysis into the formulation of effective and sustainable migration and development strategies will contribute to the achievement of the Millennium Development Goals.

UN-INSTRAW and UNDP present this global series on gender, remittances and development in order to facilitate the development of policies and practices that incorporate the needs and contributions of migrant women, their households and communities into development agendas, thus bringing about gender responsive local development and sustainable livelihoods and futures.

Amaia Pérez

Social Affairs Officer / Officer-in-Charge
UN-INSTRAW

Winnie Byanyima

Gender Team Director
UNDP Gender Team

Executive Summary

The complex links between globalization and development have made contemporary migration a key area of investigation. It is estimated that over 200 million women and men have left their countries of origin to live and work abroad. Occurring simultaneously are equally intensive internal movements, primarily from rural to urban areas. Demographically, many country-specific flows have changed, both in terms of numbers and composition by sex. Studies on the feminization of migration² have revealed women's significant role and impact as actors in the migration process. Despite the rapid increase in the volume and diversity of knowledge on the migration-development nexus, research and debate on the gender dimensions of this issue, including the role of women within migratory flows, continues to be scarce.

In 2007, the United Nations Development Programme (UNDP) and the United Nations International Research and Training Institute for the Advancement of Women (UN-INSTRAW) began a joint project entitled "Gender and Remittances: Building Gender-Responsive Local Development." The project has sought to enhance gender-responsive local development by identifying and promoting options for utilizing remittances for sustainable livelihoods and for building social capital in poor rural and semi-urban communities. The research phase of the project has been implemented in six countries: Albania, the Dominican Republic, Lesotho, Morocco, the Philippines and Senegal.

The strategic aim of the project is to generate action-oriented research that will be used to:

1. Increase awareness and improve access of women-headed, remittance-recipient households to productive resources, while augmenting their assets and strengthening their capacities;
2. Provide relevant information to local and national governments to identify and formulate policies that will optimize remittance utilization for sustainable livelihoods and for building social capital; and
3. Contribute to enhancing key stakeholders' capacities to integrate gender into policies, programmes, projects, and other initiatives linking remittances with sustainable livelihoods and building social capital.

The six case studies aim to narrow the knowledge gap on the gender dimensions of migration and remittances through an interlinked analysis of migration and development. Particular attention is paid to the impact of remittances (financial, in-kind and social) on gendered development processes in countries of origin and amongst transnational households spanning the origin and destination countries.

This case study research examines the gender dimensions of migration and remittances in the context of Albania and the destination country of Greece. This report reflects two research components. First, a critical review of relevant

1. "In addition to the net increase in the proportion of women among migratory flows, primarily to highly-developed countries in the North — the term feminization denotes an important qualitative change in the composition of these flows, that is the sustained increase in the proportion of women migrating independently in search of employment, instead of as 'family dependents' that travel with their spouses or reunite with them abroad. In other words, over the last two decades, a significant amount of women — who now migrate independently, assuming the role of economic provider — have joined the migratory flows that were previously dominated by men" (Perez et al 2008:36).

Mountain pass to Greece from South-east Albania. Throughout the early and mid-1990s, small groups of young males walked for several days, sometimes the whole length of Albania, before crossing the border clandestinely via mountain paths in remote places like this one.

literature on Albanian migration, remittances, development, gender and a discussion of the key policies and practices of national and international development actors form the background to this report. Second, empirical data collected through a combination of quantitative and qualitative methods constitutes the heart of the analysis. The transnational aspect of migration has been incorporated by integrating data collection and analysis in an area of origin (a cluster of three villages in the region of Korçë, south-east Albania), and an area of destination (the city of Thessaloniki in neighbouring Greece). The findings are based on 350 quantitative questionnaires with remittance-receiving households in rural Albania, 45 in-depth interviews, two group discussions with remittance-receiving households in Albania and remittance-sending households in Greece, and 14 in-depth interviews and two focus group discussions with local, regional and national stakeholders both in Albania and in Greece.

Albania represents the most dramatic instance of post-communist migration: around 1 million Albanians – a quarter of the country's total population – now live abroad. Most migrants live in neighbouring Greece and Italy, with

the United Kingdom and the United States becoming increasingly popular destinations since the late 1990s. Many Albanians also moved internally during this time, principally from the northern and southern rural highlands to the urban coastal areas.

Remittances – particularly from abroad – have been one of the most important aspects of this migration, not only for individuals and households, but also for the country as a whole. Reports from the Central Bank of Albania on total annual sums indicate that between 1992 and 2003, remittances

rose from US\$200 million to US\$800 million annually. World Bank figures indicate that remittances totalled \$1.48 billion in 2007. Representing between 10 and 22 percent of the country's GDP, they have surpassed the amount of foreign direct investment, as well as the amount of aid received from international institutions. In 2004, remittances amounted to more than twice the revenue from exports. At the household level, remittances have been crucial to economic survival and poverty alleviation, and have ensured a necessary supply of capital for small businesses. However, very little attention has been paid so far to the intra-household and country-wide gender aspects of these significant monetary transfers.

In the Albanian context, international migration generally represents a male-led typology, i.e., men migrated first and women followed as 'dependents'. The first post-communist migrants of the early 1990s were overwhelmingly men; women – especially from rural areas – generally stayed behind. Even when women migrated, their accounts and experiences of those early migration years have received little attention. However, by 2001, Albanian migrant women in Greece constituted around 40 percent of all Albanian migrants there. A maturing of this

Albanian women who remain in the villages perform many productive and reproductive tasks. Here, a woman in pojan is shown weaving.

migration – after the family reunification process through which most Albanian migrant women arrived in Greece – has been reflected in the considerable presence of children.

Given that Albania has a strong patriarchal society, how have migration and its accompanying monetary and social transfers affected gender relations and roles in rural areas, as well as the processes of local development? The interconnections between migration, remittances and gender affect local development and are shaped by it in several ways. First, the gender norms of the origin society and the type of migration options available to Albanians in the 1990s favoured the migration of men to Greece over that of women. Female migration to Greece increased rapidly through family reunification, particularly following male migrants' regularisation starting in 1998. This increase was also affected by the crisis in the Greek care sector, as more Greek women entered the labour force while the Greek welfare state did not provide alternative substitutes for their domestic and care work. This was taken over by Albanian migrant women, a situation reflected also by the study data, according to which the majority of women were employed in the domestic and care sectors. Men, on the other hand, worked overwhelmingly in construction, agriculture, and manufacturing. They had also secured higher shares of semi-skilled work.

Second, Albanian migrant men (particularly husbands and sons), continue to be the primary remitters from Greece (almost 99 percent of the sample). This reflects not only their numerical dominance in this migrant community, but also the patriarchal norms of the Albanian society. In Albania, migrants' wives were the primary remittance recipients/administrators in nuclear households; in families that included the parents of migrant sons the remittance recipient/administrator was more often the father (around 40 percent of the sample).

Given that gender relations in southeast Albania have been generally more egalitarian than in other parts of the country (such as the north or the northeast), and reflecting a certain degree of change due to migration, a rather nuanced picture results from this research. For example decision-making about the use of remittances generally involved women and men, but women were often *de facto* in control of the finances. Particularly *in de facto* female-headed households, women had gained a certain degree of empowerment through the day-to-day administration of finances. However, the husbands continued to exercise a strong influence in strategic intra-household decision-making processes.

Many women also earned money locally, usually through work on their own small farms. In spite of the opportunities migration and remittances had created, many rural women felt overburdened by the volume and diversity of tasks and responsibilities they had to face on their own, especially dealing with the emotional and developmental needs of their children. Furthermore, not much change had taken place with regards to reproductive tasks such as caring for children and the elderly, which are predominantly performed by women. Similarly, the research results suggest that though Albanian migrant women are empowered by their strengthened household economic roles from their own earnings, they continue to be disempowered by the Greek immigration policies that perpetuates patriarchal patterns of dependency and gender discrimination.

Though most remittances are generally used to finance the household's basic consumption, they also fund the health and education of family members and pay for improvements in living conditions through better accommodations. In addition, significant sums have been invested in agriculture, particularly in creating and expanding apple orchards, livestock farms and large-scale vegetable cultivation. These investments not only generate income for remittance-receiving households, but also provide local employment opportunities for other families in the origin country. In addition, skills and knowledge related to the investments contribute to a growth in the community's capacities. However, these processes are strongly marked by gender: most skilled tasks are performed by men, who generally also own the land and the farming enterprises. Most local businesses are also registered as being owned by men, even though women may be performing the majority of administrative and operative tasks.

The research results also suggest that those who are becoming bridges of transnational entrepreneurial activities are also primarily men; women's positions are not prominent in these public arenas of power negotiations and opportunities. The situation is similar in migrant organisations, where decision-making is generally concentrated in the hands of men while women perform secondary supportive roles. Similarly, most associations in the rural areas of origin were comprised of men, a situation that was taken as a given considering their firm role as heads of households. Any future project that includes women in local development needs to consider these gendered power dynamics as they manifest themselves in private and public spaces. A gender-sensitive approach would first and foremost need to address the women's limited participation in public spaces of political power and decision-making. Second, it would avoid 'instrumentalizing' women by increasing their burden of tasks, and would instead seek to provide wider spaces for their political participation and for their voices to be heard. Third, it would also avoid the risk of reinforcing gender stereotypes.

There were no significant signs of locally implemented co-development policies or practices

between Greece and Albania in the study area. As with most initiatives in the region, migration-related development initiatives strongly addressed the immigration agenda of Greece rather than the development agenda of Albania. Furthermore, Albanian migrant organisations were often excluded in such programmes, or were the token consultative partner with a significantly limited role. Truly co-development policies should aim at local development as an end in itself, not as a tool to stem further irregular emigration, which has generally been the case so far.

Sustainable development should address all aspects of human development, i.e. conditions where women and men can exercise freedom, equality and social empowerment, including – but not only – through pursuing the option of migration. Co-development policies and initiatives that consider migrant women and men as actors of development should be based on the recognition of their role as stakeholders in host societies. This is reflected in the access they have to citizenship rights through enabling their regularisation in the host country and their equitable incorporation therein as dignified citizens with rights and responsibilities.

Similar to previous research, the study findings emphasize the importance of policies — and their effective implementation — creating a viable and sustainable business environment and achieving a higher quality of human development. Responsibility for such provisions rests primarily with the Albanian national and local governments. Gender-responsive local development, through the inclusion of migrants' remittances are not a panacea for ailing rural societies. Migrant women and men are already bearing the heavy burden of substituting fragmented and inadequate social and labour policies and systems in origin areas like rural Albania through financing the survival, health and education of their families. It is the responsibility of governments to provide adequate structures wherein further investment can lead to growth and improvement of freedoms and capabilities.

Migration, transferts et développement local sensible au genre

Résumé exécutif

Le cas
de **l'Albanie**

UN-INSTRAW et PNUD

2010

L'Institut international de recherche et de formation pour la promotion de la femme (UN-INSTRAW) encourage la recherche appliquée sur le genre et l'autonomisation des femmes, facilite la gestion des connaissances, et travaille pour le renforcement des capacités via l'établissement de réseaux de contacts et d'alliances avec les agences de l'ONU, les gouvernements, le monde académique et la société civile.

Le Programme de Développement des Nations Unies (PNUD) est le réseau mondial de développement des Nations Unies. Il prône le changement et connecte les pays aux connaissances, expériences et ressources nécessaires pour améliorer la vie de leurs citoyens. Nous sommes présents sur le terrain dans 166 pays, aidant les gouvernements et les populations à identifier leurs propres solutions aux défis nationaux et mondiaux du développement. Pour renforcer leurs capacités, ces pays peuvent s'appuyer sur le personnel du PNUD ainsi que les partenaires de l'organisation.

Migration, transferts et développement local sensible au genre : le cas de l'Albanie

Chercheuses principales: Julie Vullnetari et Russell King, Sussex Centre for Migration Research, University of Sussex

Rapport édité par: Sandra Panopio (UN-INSTRAW)

Traduction du résumé exécutif: Célia Depommier et Elisabeth Robert

Graphisme : Sughey Abreu (UN-INSTRAW)

Maquettation : Juan Rodríguez Familia

Copyright ©2010, UN-INSTRAW et PNUD

Tous droits réservés

UN-INSTRAW
César Nicolás Pensón 102-A
Saint Domingue,
République Dominicaine
Tel: 1-809-685-2111
Fax: 1-809-685-2117
Courrier électronique: info@un-instraw.org
Page Web: www.un-instraw.org

UNDP
One United Nations Plaza
New York, NY 10017 USA
Tel: 212-906-5000
Fax: 212-906-5364
Courrier électronique: publications.
queries@undp.org
Page Web: www.undp.org

UNDP Albania
Papa Gjon Pali II" Street,
ABA Business Center, 6th Floor,
Tirana, Albania
Tel: +355 4 2400 721
Fax: +355 4 2400 726
Page Web: www.undp.org.al

Les termes utilisés dans la présentation du matériel de cette publication n'impliquent l'expression d'aucune opinion de la part du Secrétaire général des Nations Unies, de ses pays membres, de l'UN-INSTRAW ou du PNUD, ni au sujet des conditions légales d'un quelconque pays, territoire, ville ou région, ni à propos de leurs autorités, et encore moins concernant la délimitation de leurs frontières ou limites.

Les opinions exprimées sont celles des auteurs et ne reflètent pas nécessairement l'opinion des Nations Unies, de ses pays membres, de l'UN-INSTRAW ou du PNUD.

Préface

La féminisation de la migration est un phénomène marquant qui ne correspond pas seulement à une croissance numérique modérée des femmes qui migrent, mais aussi à de nouvelles façons pour elles de participer au processus migratoire. Dans le passé, la plupart des femmes migraient en tant que dépendantes de leur mari ou de leur famille, alors qu'actuellement un plus grand nombre de femmes migrent de façon autonome pour travailler et vivre à l'étranger, comme principales sources de revenus. Se centrer sur la féminisation de la migration permet de comprendre les changements qu'elle implique, et de les prendre en compte dans les interventions et dans les études de cas traitant de l'équité de genre.

Un autre aspect de la migration qui gagne l'attention internationale est celui des transferts d'argent. L'argent envoyé par les migrant(e)s depuis les pays de destination à leur famille et à leur communauté dans le pays d'origine représente une motivation importante pour travailler à l'étranger. Bien que les migrant(e)s, individuellement, envoient des sommes d'argent relativement petites, l'accumulation de tous les transferts réalisés par des milliers de personnes habitant et travaillant hors de leur pays de naissance constitue des flux financiers considérables. L'impact des transferts sur les économies nationales et sur le monde financier global a réveillé l'intérêt des gouvernements et des organisations internationales qui voient dans les transferts un potentiel pour le développement. Cependant, ce potentiel, pour supporter et augmenter le développement humain et le développement local mérite d'être mieux compris. Une approche genrée de ce phénomène permet d'avoir un regard critique qui souligne les différentes expériences des migrant(e)s en fonction du genre, ainsi que les contributions actuelles et potentielles des femmes pour les dialogues politiques, la planification des politiques publiques et leur mise en œuvre pour un développement durable.

Les transferts sont un aspect important du travail du Programme des Nations Unies pour le Développement, pour le développement humain et la réduction de la pauvreté, et pour assister les gouvernements à trouver de nouvelles voies afin de renforcer le potentiel de développement des transferts et d'atteindre les Objectifs de Développement du Millénaire. En fait, les transferts d'argent sont l'unique moyen de survie de milliers de foyers pauvres dans le monde car ils leur permettent non seulement de combler leurs besoins de base qui seraient sinon inaccessibles, mais aussi un certain degré d'autonomisation économique. Dans ce sens, le rapport de développement humain 2009 du PNUD "Lever les barrières : Mobilité et développement humain" innove en appliquant une approche de développement humain à l'étude de la migration. Bien qu'elle ne puisse pas être un substitut aux efforts de développement, la migration peut être une stratégie vitale pour les foyers et les familles qui cherchent à diversifier et améliorer leurs moyens de vie.

Depuis 2004, l'Institut international de recherche et de formation pour la promotion de la femme (UN-INSTRAW) cherche à comprendre les dimensions de genre de la migration, des transferts et de leur potentiel de développement. Sous cette ligne de travail, l'Institut utilise la perspective de genre pour analyser comment des facteurs comme les inégalités de genre dans l'accès au travail

rémunéré, et la division du travail, déterminent la relation entre la migration et le développement, les transferts d'argent servant d'élément clé pour comprendre et faciliter des solutions soutenables.

Cette série d'études, « Migration, transferts et développement local sensible au genre », se concentre sur l'envoi, le transfert, la réception et l'utilisation de l'argent des migrants, et montre que le genre influence et modèle de fait le mouvement et les expériences des migrant(e)s et de leurs communautés dans le pays de destination et d'origine. La cartographie des acteurs clé, l'analyse du modèle migratoire dans l'histoire et actuellement, et des pratiques liées aux transferts d'argent dans chaque pays, constituent une base solide qui permet de comprendre les transferts collectifs et individuels. Ce projet apporte une nouvelle contribution aux études qui construisent des ponts entre la migration et le développement, grâce à l'approche genrée et de développement humain.

Avec cette publication, l'UN-INSTRAW et le PNUD présentent une recherche appliquée qui promeut les politiques publiques et les pratiques sensibles au genre, liées à la migration et au développement. Les recommandations générées par cette recherche doivent servir de guide pour des dialogues politiques au niveau national auxquels participent les organisations de migrant(e)s, les agences gouvernementales, les intermédiaires financiers et les ONGs. De tels dialogues sont des plateformes importantes où les résultats des recherches peuvent être traduits en plans d'action qui valorisent le co-développement. Une véritable inclusion de l'analyse de genre dans la formulation de stratégies de migration et de développement effectives et durables contribuera aussi à atteindre les Objectifs de Développement du Millénaire (ODD).

L'UN-INSTRAW et le PNUD présentent cette série globale sur le genre, les transferts et le développement dans le but de contribuer à l'élaboration de meilleures politiques publiques et à de meilleures pratiques qui intègrent les besoins et les contributions des femmes migrantes, de leur foyer et de leur communauté dans les agendas de développement, pour assurer un développement local sensible au genre et des moyens de vie durables.

Amaia Pérez
UN-INSTRAW
Officier en Affaires Sociales/ Officier en Charge

Winnie Byanyima
Équipe Genre du PNUD
Directrice de l'équipe genre

Résumé exécutif

Le lien complexe entre la globalisation et le développement a converti la migration contemporaine en un domaine de recherche prolifique. On estime que la population migrante au niveau global surpasse les 200 millions de personnes, hommes et femmes, qui ont laissé leur pays d'origine pour travailler à l'étranger. Simultanément, il existe une très forte mobilité interne, principalement des zones rurales vers les zones urbaines. En termes démographiques, les flux migratoires vers certains pays ont connu des changements substantiels, concernant le nombre total de personnes migrantes mais aussi leur composition par sexe. Les études sur la féminisation des migrations¹ ont révélé le rôle significatif et l'impact des femmes, en tant qu'agents, dans les processus migratoires. Malgré la croissance rapide du volume et de la diversité des connaissances sur le lien entre migration et développement, la recherche et les débats sur la dimension du genre dans ces domaines, y compris le rôle particulier des femmes dans les flux migratoires, sont encore rares.

En 2007, le Programme des Nations Unies pour le Développement (PNUD) et l'Institut international de recherche et de formation pour la promotion de la femme (UN-INSTRAW) ont initié le projet « Genre et transferts d'argent : Construction d'un développement local sensible au genre ». Ce projet a pour but de promouvoir le développement local sensible au genre, en identifiant et en encourageant des options d'usage des transferts qui permettent la création de moyens de

subsistance durables et la construction de capital social dans les communautés pauvres, rurales ou semi-urbaines. Le projet a été mis en œuvre dans six pays : Albanie, République Dominicaine, Lesotho, Maroc, Philippines et Sénégal.

L'objectif stratégique du projet est de réaliser des recherches appliquées qui servent à :

1. Augmenter l'accès aux ressources productives des foyers récepteurs de transferts d'argent, dont la personne de référence est une femme, et renforcer les capacités de cette dernière ;
2. Promouvoir la divulgation d'information auprès des gouvernements locaux et nationaux pour l'identification et la formulation de politiques qui permettent d'optimiser l'usage des transferts ;
3. Contribuer au renforcement des capacités des acteurs clé concernant l'intégration du genre dans les initiatives sur les transferts, les moyens de subsistance durables, et la formation de capital social.

Cette étude cherche à contrecarrer le manque de connaissance sur la dimension de genre dans le domaine de la migration et des transferts, en proposant une analyse qui connecte la migration et le développement. Une attention toute particulière est prêtée à l'impact des transferts – monétaires, sociaux et en espèce – dans la dimension de genre des processus de développement des pays d'origine et dans les foyers transnationaux disséminés entre les pays

1. En plus de la croissance nette de la proportion de femmes dans les flux migratoires, en particulier vers les pays les plus développés du Nord, le terme de féminisation se réfère à un changement qualitatif dans la composition de ces flux, qui concerne la croissance soutenue de la proportion des femmes qui émigrent de façon indépendante à la recherche d'emploi, et non comme « dépendantes de la famille », c'est-à-dire avec leurs époux ou par regroupement familial. Dit autrement, dans les vingt dernières années, un nombre important de femmes – qui émigrent maintenant de façon indépendante, en assumant un rôle de soutien économique – ont rejoint les flux migratoires qui étaient avant dominés par les hommes" (Perez et al 2008).

Passage montagneux qui conduit du Sud-Est de l'Albanie à la Grèce. Jusqu'à la moitié des années 1990, des petits groupes de jeunes hommes marchaient plusieurs jours, parfois en traversant l'Albanie entière, pour ensuite passer la frontière clandestinement par les sentiers montagneux isolés, comme sur cette photographie.

d'origine et de destination. Cette recherche examine ces dynamiques dans le contexte de l'Albanie comme pays d'origine, et de la Grèce comme pays de destination de la migration.

Ce rapport se base sur les deux éléments à partir desquels la recherche a été élaborée. On y trouve d'abord un exposé critique de la littérature la plus pertinente en matière de migration, de transferts, de développement et de genre en Albanie, ainsi qu'une discussion sur les politiques et pratiques des acteurs clés du développement national et international. Les données empiriques collectées grâce à la combinaison de méthodes quantitatives et qualitatives constituent ensuite le cœur de l'analyse. L'aspect transnational de la migration transparait dans ce rapport, grâce à la collecte de données et leur analyse dans les zones d'origine des migrant(e)s – un ensemble de trois villages dans la région de Korçë, au sud-est de l'Albanie –, et une zone de destination – la ville de Thessaloniki, en Grèce, pays voisin. Les conclusions sont fondées sur les réponses de 350 questionnaires quantitatifs dans les foyers receveurs de transferts dans l'Albanie rurale, 45 entretiens approfondis et deux groupes de discussion auprès de foyers receveurs de transferts en Albanie et de foyers

pourvoyeurs d'argent en Grèce, ainsi que sur 14 entretiens approfondis et discussions de groupes auprès des acteurs clés au niveau local, régional et national, tant d'Albanie que de Grèce.

L'Albanie est l'exemple le plus dramatique de la migration postcommuniste : environ un million d'Albanais(es), soit un quart de la population totale du pays, vit aujourd'hui à l'étranger, la plupart dans les pays frontaliers, la Grèce et l'Italie. Ceci dit, le Royaume Uni et les Etats-Unis deviennent de plus

en plus attrayants depuis la fin des années 1990. Beaucoup d'Albanais(es) se sont aussi déplacé(e)s à l'intérieur du pays à cette époque, principalement des zones rurales montagneuses du nord et du sud, vers les zones urbaines des côtes. Les transferts, spécialement ceux provenant de l'étranger, ont été l'un des aspects les plus importants de la migration, non seulement pour les individus et les foyers, mais aussi pour le pays dans son ensemble. Les rapports de la Banque centrale d'Albanie sur le total des transferts annuels indiquent qu'entre 1992 et 2003, les Albanais(es) ont envoyé de 200 à 800 millions de dollars par an, et plus d'un milliard en 2004. Représentant entre 10 et 22 pourcents du PIB du pays, ces sommes envoyées ont donc dépassé de loin le montant de l'Investissement direct étranger (IDE), ainsi que le montant de l'aide reçue des institutions internationales. En 2004, ces transferts s'élevaient à plus du double des revenus des exportations. Au niveau des foyers, les envois d'argent ont été essentiels à la survie et à la lutte contre la pauvreté, en assurant un apport de capital nécessaire aux petites entreprises. Pourtant, peu d'attention a été accordée jusqu'ici à l'aspect du genre, que ce soit au sein des foyers ou à l'échelle du pays, en matière de transferts d'argent.

Les femmes albanaises restées au village réalisent de nombreuses tâches productives et reproductives. Ici, on voit une femme de Pojam en train de tisser.

En Albanie, la migration internationale est généralement masculine : les hommes émigrant les premiers, les femmes les suivant ensuite de façon « dépendante ». Les premier(ère)s migrant(e)s postcommunistes du début des années 1990 étaient massivement des hommes ; les femmes – particulièrement des zones rurales – restant en général au pays. Même lorsque les femmes migrent, on fait souvent peu cas de leurs récits et expériences concernant leurs premières années de migration. Pourtant, jusqu'en 2001, les femmes albanaises immigrant en Grèce, pays auquel s'intéresse la recherche, représentaient environ 40% de la population migrante albanaise là-bas. Plus tard – après le processus de regroupement familial grâce auquel la plupart des femmes albanaises sont arrivées en Grèce – cette migration comptait également une présence considérable d'enfants.

Etant donné que l'Albanie est aussi une société fortement patriarcale, comment la migration, et les transferts monétaires et sociaux qui en découlent, ont-ils affecté les relations et les rôles de genre dans les zones rurales, ainsi que les processus de développement local dans une perspective de genre ? Les conclusions révèlent que le lien migration-transferts-genre influe sur le développement local de différentes manières. Premièrement, les normes de genre de la société d'origine et les options de migration pour la

population albanaise dans les années 1990 ont favorisé la migration des hommes sur celle des femmes en Grèce. La migration féminine en Grèce a augmenté rapidement grâce au regroupement familial, spécialement à la suite des régularisations des hommes migrants, initiées en 1998. Cette rapide augmentation a aussi été conditionnée par la crise du secteur des soins grec : plus de femmes grecques ont rejoint le marché du travail, tandis que l'état providence grec et les relations de genre patriarcales n'ont pas apporté d'alternatives pour compenser leur moindre disponibilité pour assumer les tâches domestiques et les travaux de soins. Ce sont les

femmes albanaises qui ont pris la relève. Les données réaffirment cette situation étant donné que la majorité des femmes travaillant en Grèce sont employées dans les secteurs domestique et des soins. Les hommes, eux, s'emploient principalement à la construction, l'agriculture et le travail en usine. Le marché leur assure un plus grand nombre d'emplois semi-qualifiés.

Deuxièmement, les hommes migrants albanais, particulièrement les maris et les fils, sont toujours ceux qui envoient le plus d'argent depuis la Grèce (selon l'échantillon, ils réalisent presque 99% des envois), ce qui traduit cette dominance masculine dans la communauté migrante, non seulement en termes numériques, mais aussi dans les normes patriarcales de la société albanaise. En Albanie, les femmes de migrants sont les premières receveuses/administratrices au sein des foyers nucléaires, tandis qu'au sein des familles où les parents du migrant sont présents, la personne qui reçoit/administre les transferts est souvent le père (dans 40% des cas étudiés). Malgré le fait que les relations de genre dans le sud-est de l'Albanie aient généralement été plus égalitaires que dans d'autres régions du pays (comme le nord et le nord-est) et que la migration engendre un certain degré de changement, cette recherche apporte des résultats nuancés. Par exemple, la prise de décision en ce qui concerne l'utilisation des transferts implique en général les hommes et

les femmes, les femmes gérant souvent de facto le budget. Spécialement dans les foyers dirigés de facto par des femmes, ces dernières ont gagné en autonomie grâce à la gestion quotidienne des finances, y compris des transferts. Toutefois, les maris continuent d'exercer une forte influence sur la stratégie de prise de décision au sein des foyers. D'un autre côté, de nombreuses femmes gagnent elles-mêmes leur argent localement, la plupart du temps en travaillant dans leur propre petite ferme. Malgré les opportunités qu'offrent la migration et les envois d'argent, beaucoup de femmes de milieu rural se retrouvent surchargées par la quantité et la diversité des tâches et responsabilités auxquelles elles doivent faire face seules, en particulier lorsqu'il s'agit de gérer les besoins émotionnels et d'éducation de leurs enfants. Par ailleurs, peu de changements sont survenus en matière des tâches reproductives, telles que s'occuper des enfants et des personnes âgées, qui sont presque toujours remplies par les femmes. De la même façon, nos résultats suggèrent que la politique d'immigration grecque qui perpétue les schémas patriarcaux de dépendance et de discrimination de genre ne permet pas une autonomisation des femmes migrantes albanaises, même si elles sont plus autonomes car leurs revenus leur permettent de renforcer leur rôle économique au sein du foyer.

Alors que la plupart des transferts servent généralement à l'achat de biens et services de premières nécessités pour les foyers, ils financent aussi la santé et l'éducation des membres de la famille, et l'amélioration des conditions de vie à travers un meilleur logement. De plus, des sommes significatives ont été investies dans l'agriculture, spécialement pour créer et étendre les pommeraies, les élevages de bétail et le maraichage. Ces investissements sont devenus non seulement des moyens de génération de revenus pour les foyers receveurs de transferts, mais ils offrent également des opportunités d'emplois locaux pour les non-migrant(e)s et les familles pauvres. Les qualifications et connaissances acquises en Grèce font aussi partie de ces investissements et contribuent à l'augmentation de la réserve de qualifications au sein de la communauté. Toutefois, il existe de fortes différences de genre : les tâches qualifiées sont réalisées par les hommes, qui possèdent en général également la terre et les

exploitations agricoles. D'autre part, la plupart des entreprises locales sont souvent enregistrées au nom des hommes, même lorsque ce sont en réalité les femmes qui effectuent la majorité des tâches administratives et qui y travaillent.

Les résultats suggèrent également que les personnes qui servent actuellement de ponts pour les activités entrepreneuriales transnationales sont en majorité des hommes, tandis que la position des femmes n'est pas préminente dans ces arènes publiques de pouvoir-négociation et d'opportunités. La situation est similaire dans les organisations de migrant(e)s, où le pouvoir décisionnel est souvent détenu par les hommes, tandis que les femmes jouent un rôle secondaire de soutien. De la même façon, la plupart des associations des zones rurales des pays d'origine sont composées d'hommes, fait presque évident étant donné leur rôle fort de chefs de foyers. Quelconque projet futur de développement local qui inclurait des femmes, aurait besoin de considérer ces dynamiques de pouvoir du point de vue du genre, vu qu'elles se manifestent dans les espaces privés comme publics. Une telle approche genrée devrait avant tout s'intéresser à la participation très limitée des femmes aux espaces de pouvoir politique et décisionnel. Deuxièmement, cette approche devrait permettre d'empêcher une possible « instrumentalisation » des femmes en évitant l'augmentation du volume de leurs tâches et en leur offrant de plus grands espaces de participation politique et d'écoute de leur voix. Troisièmement, elle éviterait les risques de renforcer les stéréotypes de genre.

Nous n'avons trouvé aucun signe significatif de politique ou de pratiques de co-développement entre la Grèce et l'Albanie dans notre zone de recherche. Comme c'est le cas dans la plupart des pays, les initiatives de développement qui existent entre ces deux pays s'intéressent plus aux priorités de la Grèce en matière d'immigration, qu'au développement de l'Albanie. De plus, la recherche montre que les organisations de migrant(e)s albanaises sont souvent exclues de tels programmes, ou qu'elles sont des partenaires que l'on ne consulte que symboliquement et ayant un rôle très limité. Les véritables politiques de co-développement devraient faire du développement

local une fin en soi, et non un outil pour enrayer l'émigration « irrégulière », comme cela a souvent été le cas jusqu'à présent. Le développement durable devrait rendre compte de tous les aspects du développement humain, c'est-à-dire de toutes les conditions requises pour que les hommes et les femmes puissent jouir de la liberté, de l'égalité et de l'autonomisation sociale, même, mais pas seulement, à travers l'émigration. Les politiques et initiatives de co-développement qui considèrent les hommes et les femmes migrant(e)s comme les acteurs(trices) du développement devraient être fondées sur la reconnaissance de leur rôle dans les sociétés de destination également. Cela pourrait se traduire par leur accès aux droits citoyens via l'autorisation de leur régularisation dans les pays de destination – ici la Grèce. Permettre une intégration en prenant en compte la dimension du genre ferait de la population albanaise en Grèce des citoyen(ne)s à part entière, avec des droits et des devoirs.

Les résultats de cette recherche, comme les recherches précédentes, mettent l'accent sur l'importance des politiques, et de leur mise en œuvre effective, pour apporter les infrastructures physiques, législatives et administratives nécessaires à la promotion d'un environnement économique viable et durable, et une meilleure qualité de développement humain. Cette responsabilité est avant tout entre les mains du gouvernement albanais, national et local. La prise en compte des transferts des migrant(e)s pour le développement sensible au genre ne doit pas être considérée comme la panacée pour résoudre les problèmes des sociétés rurales en difficulté. Les hommes et les femmes migrant(e)s ont déjà la lourde et pénible tâche de combler les lacunes des politiques sociales et de travail, fragmentées et inappropriées, dans les zones d'origine comme l'Albanie rurale, en finançant la survie, la santé et l'éducation de leurs familles. Ce sont les gouvernements qui doivent fournir des cadres structurels adéquats, au sein desquels plus d'investissements pourraient mener à la croissance et à l'amélioration des libertés et capacités.

Migración, remesas y desarrollo local sensible al género

Resumen ejecutivo

El caso de
Albania

UN-INSTRAW y PNUD

2010

El Instituto Internacional de Investigaciones y Capacitación de las Naciones Unidas para la Promoción de la Mujer (UN-INSTRAW) promueve la investigación aplicada sobre género y el empoderamiento de las mujeres, facilita la gestión de conocimientos y apoya el fortalecimiento de capacidades mediante el establecimiento de redes de contacto y alianzas con agencias de la ONU, gobiernos, el mundo académico y la sociedad civil.

El Programa de las Naciones Unidas para el Desarrollo (PNUD) es la red mundial de las Naciones Unidas en materia de desarrollo que promueve el cambio y conecta a los países con los conocimientos, la experiencia y los recursos necesarios para ayudar a los pueblos a forjar una vida mejor. Estamos presentes en 166 países, trabajando con los gobiernos y las personas para ayudarles a encontrar sus propias soluciones a los retos mundiales y nacionales del desarrollo. Mientras que fortalecen su capacidad local, los países aprovechan los conocimientos del personal del PNUD y de su amplio círculo de asociados para obtener resultados concretos.

Migración, remesas y desarrollo local sensible al género: El caso de Albania

Investigadores principales: Julie Vullnetari y Russell King, Sussex Centre for Migration Research, University of Sussex

Informe editado por: Sandra Panopio (UN-INSTRAW)

Diseño: Sughey Abreu (UN-INSTRAW)

Diagramación: Juan Rodríguez

Traducción del resumen en inglés: Allison J. Petrozziello (UN-INSTRAW), Laura Breton (UN-INSTRAW)

Copyright ©2010, UN-INSTRAW y PNUD

Todos los derechos reservados

UN-INSTRAW
César Nicolás Pensón 102-A
Santo Domingo,
República Dominicana
Tel: 1-809-685-2111
Fax: 1-809-685-2117
Email: info@un-instraw.org
Página web: <http://www.un-instraw.org>

PNUD
One United Nations Plaza
New York, NY 10017 USA
Tel: 212-906-5000
Fax: 212-906-5364
Courrier électronique: publications.queries@undp.org
Page Web: www.undp.org

PNUD Albania
Papa Gjon Pali II" Street,
ABA Business Center, 6th Floor,
Tirana, Albania
Tel: +355 4 2400 721
Fax: +355 4 2400 726
Página web: www.undp.org.al

Las denominaciones utilizadas en la presentación del material de esta publicación no implican la expresión de ninguna opinión por parte de la Secretaría de las Naciones Unidas, de sus países miembros, del INSTRAW o del PNUD en relación con la condición legal de cualquier país, territorio, ciudad o zona, o de sus autoridades, o que tenga que ver con las delimitaciones de sus fronteras o límites.

Las opiniones expresadas son las de los autores y no reflejan necesariamente la opinión de las Naciones Unidas, de sus países miembros, del INSTRAW o del PNUD.

Prefacio

La feminización de la migración es un rasgo de la migración que se refiere no sólo al incremento moderado de mujeres que migran sino también a las formas en las que participan las mujeres en el proceso migratorio. En el pasado, la mayoría de las mujeres migrantes emigraban en su capacidad de dependientes de sus esposos y/o familias, mientras hoy una gran variedad de mujeres emigra de forma autónoma para trabajar y vivir en el extranjero como generadoras de ingresos. Actualmente, la energía enfocada en la feminización de la migración permite crear intervenciones que tomen en consideración la importancia de la igualdad de género dentro de los estudios sobre el tema. Otro aspecto de la migración que ha atraído la atención de la comunidad internacional es el de las remesas. El dinero que envían los migrantes en países de destino a sus familias y comunidades en su país de origen es un motivo importante para ir a trabajar en el extranjero. Aunque de forma individual, los migrantes envían cantidades relativamente reducidas de dinero, de forma colectiva las remesas enviadas por los millones de personas que viven y trabajan fuera de sus países de nacimiento acumulan un flujo financiero considerable. El impacto de las remesas sobre las economías nacionales y el mundo financiero ha despertado el interés de los gobiernos y organizaciones internacionales por su potencial para el desarrollo. Sin embargo, el potencial de las remesas para contribuir y mejorar el desarrollo humano y el desarrollo local aun debe ser estudiado. Emplear la perspectiva de género en el estudio de este fenómeno pone de relieve las experiencias distintas de migrantes en base al género, así como las contribuciones actuales y potenciales de las mujeres a los diálogos, políticas e implementación de programas para el desarrollo sostenible.

El Informe sobre Desarrollo Humano 2009 del Programa de las Naciones Unidas para el Desarrollo Superando barreras: Movilidad y desarrollo humanos rompe esquemas al aplicar un enfoque de desarrollo humano al estudio de la migración. Aunque no sustituye otras iniciativas de desarrollo más amplias, la migración sí puede ser una estrategia fundamental para los hogares y familias que buscan diversificar y mejorar sus fuentes de ingresos. De hecho, las remesas son el único medio de subsistencia para millones de hogares pobres que les permite no sólo cubrir las necesidades básicas sino también empoderarse económicamente. Las remesas representan un aspecto importante del trabajo del PNUD en materia de desarrollo humano y reducción de pobreza, y sirven de apoyo a gobiernos que buscan una forma novedosa para alcanzar los Objetivos de Desarrollo del Milenio.

Desde el 2004 el Instituto Internacional de Investigaciones y Capacitación de las Naciones Unidas para la Promoción de la Mujer (UN-INSTRAW) investiga las dimensiones de género de la migración, las remesas y su potencial para el desarrollo. En esta línea de investigación, el Instituto emplea la perspectiva de género para analizar cómo factores que se refieren a la desigualdad de género en cuanto al acceso al trabajo remunerado y la división sexual del trabajo, inciden en la relación entre la migración y el desarrollo, en la cual las remesas son un componente clave para identificar y facilitar soluciones sostenibles. Esta serie de estudios, "Migración, remesas y desarrollo local sensible al género," examina el envío, transferencia, recepción y uso de las remesas, afirmando que el género sí influye en el movimiento y la experiencia de las y los migrantes y sus comunidades, tanto en origen como destino. El mapeo de actores claves y la información contextual sobre los patrones históricos y actuales de migración y remesas en cada país, forman el trasfondo para el análisis de las remesas

colectivas y sociales. Este proyecto enriquece el entendimiento del nexo migración-desarrollo a través de la perspectiva de género y el énfasis en el desarrollo humano.

Con la presente publicación, el PNUD y el UN-INSTRAW se comprometen a producir investigaciones aplicadas que promuevan políticas y prácticas relacionadas con la migración y el desarrollo que sean sensibles al género. Las recomendaciones generadas a raíz de las investigaciones de campo sirven para guiar los diálogos políticos a nivel nacional donde participen actores claves, como organizaciones de migrantes, agencias de gobierno, intermediarios financieros y ONGs. Los diálogos son una plataforma importante que puede convertir los resultados de la investigación en planes de acción para el co-desarrollo. A largo plazo, la inclusión del análisis de género en la formulación de estrategias eficaces y sostenibles de migración y desarrollo contribuirá también al alcance de los Objetivos de Desarrollo del Milenio.

El PNUD y el UN-INSTRAW presentan esta serie global sobre género, remesas y desarrollo para contribuir a la creación de mejores políticas y prácticas que incorporen las necesidades y aportes de las mujeres migrantes, sus hogares y comunidades en las agendas de desarrollo para crear un desarrollo local que sea sensible al género y por ende, sostenible.

Amaia Pérez
UN-INSTRAW
Oficial de Asuntos Sociales/Oficial a cargo

Winnie Byanyima
Directora del Equipo de Género
Equipo de género del PNUD

Resumen ejecutivo

El complejo vínculo entre la globalización y el desarrollo ha convertido la migración contemporánea en un área prolífica de investigación. Se estima que la población migrante a nivel global sobrepasa los 200 millones de personas, hombres y mujeres que han dejado sus países de origen para trabajar en el exterior. Simultáneamente, existe una altísima movilidad interna, principalmente desde zonas rurales hacia áreas urbanas. En términos demográficos ha habido un cambio sustancial en los flujos migratorios hacia ciertos países, tanto en números totales como en su composición por sexo. Estudios sobre la feminización de las migraciones¹ han revelado el significativo papel y el impacto de las mujeres como agentes en los procesos migratorios. A pesar del rápido incremento en el volumen y la diversidad de conocimientos en torno al vínculo entre migración y desarrollo, la investigación y debate sobre las dimensiones de género en estos ámbitos, incluyendo en particular el papel de las mujeres dentro de los flujos migratorios, continúan siendo escasos.

En 2007, el Programa de las Naciones Unidas para el Desarrollo (PNUD) y el Instituto Internacional de Investigaciones y Capacitación de las Naciones Unidas para la Promoción de la Mujer (UN-INSTRAW) iniciaron un proyecto conjunto con el objetivo de promover el desarrollo local sensible al género mediante la identificación y el fomento de opciones de uso de las remesas que permiten la creación de medios de vida sostenibles y la construcción de capital social en comunidades pobres rurales o semi-urbanas. El proyecto ha

sido implementado en seis países: Albania, República Dominicana, Lesotho, Marruecos, Filipinas y Senegal.

El objetivo estratégico del proyecto es generar investigaciones aplicadas que se utilicen para:

1. Incrementar el acceso a los recursos productivos de los hogares receptores de remesas encabezados por mujeres y fortalecer sus capacidades;
2. Proporcionar información de interés a los gobiernos locales y nacionales para la identificación y formulación de políticas que permitan optimizar el uso de las remesas;
3. Contribuir al fortalecimiento de las capacidades de los agentes clave en la integración del género en iniciativas que vinculen las remesas con los medios de vida sostenibles y la formación de capital social.

Este estudio busca reducir la brecha de conocimiento sobre la dimensión de género en el ámbito de la migración y las remesas a través de un análisis que interconecta la migración y el desarrollo desde una perspectiva de género. Ponemos particular atención al impacto de las remesas –monetarias, sociales y en especie – en la dimensión de género de los procesos de desarrollo en los países de origen y entre los hogares transnacionales diseminados entre países de origen y destino. La investigación examina estas dinámicas en el contexto de Albania como origen y Grecia como destino migratorio.

1. "Además del aumento neto de la proporción de mujeres dentro de las corrientes migratorias – sobre todo hacia los países altamente desarrollados del Norte- el término feminización denota un importante cambio cualitativo en la composición de estos flujos, a saber: el aumento sostenido en la proporción de mujeres que migran de forma independiente en búsqueda de empleo, en vez de hacerlo como 'dependientes familiares' que viajan con sus esposos o se reúnen con ellos en el exterior. En otras palabras, en las últimas dos décadas una gran cantidad de mujeres – que ahora migran de manera autónoma, asumiendo el rol de proveedoras económicas- se ha incorporado a flujos migratorios antes dominados por hombres" (Perez et al 2008:36).

Paso montañoso que conduce del Sud-Este de Albania a Grecia. Hasta la mitad de los años 90, pequeños grupos de hombres jóvenes caminaban, a veces atrevesando todo el territorio albanés, para cruzar la frontera clandestinamente por los senderos montañosos aislados, como se ve en la fotografía.

Este informe refleja dos componentes de investigación. Primero, el repaso crítico de la literatura más relevante sobre la migración albanesa, remesas, desarrollo y género, junto con una evaluación de políticas y prácticas claves de actores nacionales e internacionales de desarrollo, forman el trasfondo de este informe. Segundo, los datos empíricos recolectados a través de métodos cuantitativos y cualitativos constituyen el corazón del presente análisis. Se ha incorporado el rasgo transnacional de la migración integrando la recolección de datos y análisis en un área de origen – un grupo de tres aldeas en la región de Korçë, en el sureste de Albania – y un área de destino, la ciudad de Thessaloniki en el país aledaño Grecia. Estos resultados se basan en los resultados de una encuesta cuantitativa en 350 hogares receptores de remesas en el área rural albanés, 45 entrevistas en profundidad y dos grupos focales con hogares receptores en Albania y hogares remitentes de remesas en Grecia, y 14 entrevistas en profundidad y dos grupos focales con actores claves locales, regionales y nacionales tanto en Albania como en Grecia.

Albania presenta el caso más dramático de la migración post-comunista: alrededor de 1 millón de la población albanesa – un cuarto de la población

nacional – vive en el extranjero, la mayoría en los países aledaños de Grecia e Italia. Destinos como el Reino Unido y los Estados Unidos han aumentando en popularidad desde finales de los años 90. Muchos/as albaneses/as también migraron internamente durante ese periodo, principalmente desde las tierras altas del norte y del sur hacia las áreas urbanas costeras. Las remesas – especialmente las que proceden del extranjero – han sido uno de los aspectos más importantes de esa migración, no sólo para los individuos y hogares

sino para el país entero. Los informes del Banco Central de Albania sobre las sumas anuales indican que entre 1992 y 2003, las remesas de los albaneses aumentaron de \$200 millones a \$800 millones anuales. Las cifras del Banco Mundial indicaron que las remesas totalizaron \$1.48 billón en el 2007. Las remesas, que representan entre el 10 y el 22 por ciento del PIB, han superado la inversión extranjera directa, así como también la ayuda recibida por instituciones extranjeras, y en el 2004 sumaron más del doble de los ingresos generados por la exportación (Gammeltoft 2002: 189; Ghosh 2006: 19; King 2005: 149; Piperno 2005; Uruçi and Gëdeshi 2003). A nivel de hogar, las remesas han jugado un papel fundamental en cuanto a la subsistencia económica y a la reducción de la pobreza, ya que han servido de fuente del capital necesario para pequeños negocios. Sin embargo, poca atención se ha prestado hasta a la fecha a los aspectos de género dentro del hogar y a nivel nacional, que influyen en estas transferencias monetarias.

En el contexto albanés, la migración internacional generalmente presenta una tipología liderada por los hombres, es decir que primero emigraban los hombres y después las mujeres los seguían

como “dependientes”. Los primeros migrantes de la época post-comunista a principios de los 90 eran en gran parte hombres; las mujeres – en particular las de las áreas rurales – generalmente se quedaban en casa. Aún cuando las mujeres emigraban, sus relatos y experiencias de aquellos primeros años de migración han recibido poca atención académica. No obstante, para el 2001, las migrantes albanesas en Grecia – el país de destino de interés en la presente investigación – constituían aproximadamente el 40 por ciento de todos los migrantes albaneses en ese país. El flujo migratorio se ha completado con el proceso de reagrupación familiar a través del cual emigraron la mayoría de las mujeres albanesas a Grecia, hecho que se ve reflejado hoy día en la presencia notable de niños y niñas.

Dado que Albania también tiene una sociedad fuertemente patriarcal, ¿en qué manera ha influido la migración y las remesas monetarias y sociales en las relaciones y roles de género en las áreas rurales así como en los procesos de desarrollo local? Los hallazgos revelan que las interconexiones entre la migración, las remesas y el género afectan al desarrollo local en varias maneras. Primero, las normas de género en la sociedad de origen y las opciones migratorias disponibles para los albaneses en los años 90 resultaron en la priorización de la migración masculina a Grecia. La migración femenina aumentó rápidamente a través de la reagrupación familiar, especialmente tras regularizaciones de migrantes que se iniciaron en Grecia desde el 1998. Ese aumento también se debió a la crisis en el sector de los cuidados que se produjo cuando muchas mujeres griegas se insertaron a la fuerza laboral, mientras que el estado de bienestar griego no proporcionó ninguna alternativa para sustituir el trabajo doméstico y de cuidados. Fue así que las migrantes albanesas se encargaron de estos trabajos domésticos, hecho que se ve reflejado en los resultados de investigación, revelando que la mayoría de las que trabajan en Grecia están empleadas en el sector de trabajo doméstico y de cuidados. Los hombres, en cambio, trabajaban mayormente en la construcción, agricultura y manufactura, y habían podido conseguir más trabajos semi-cualificados. Segundo, los hombres albaneses - especialmente

los esposos e hijos varones - siguen siendo los remitentes principales en Grecia (representan casi el 99 por ciento de la muestra), hecho que refleja tanto su predominio numérico en esa comunidad migrante como las normas patriarcales de la sociedad albanesa. En Albania, las esposas de migrantes eran las principales receptoras/administradoras de remesas en los hogares nucleares, mientras que en las familias que incluían los padres de hijos varones migrantes, solía ser el padre quien recibía y administraba la remesa (aproximadamente el 40 por ciento de la muestra). Sin embargo, tomando en cuenta que las relaciones de género en el sureste de Albania generalmente han sido más igualitarias que en otras partes del país - como el norte y el noreste -, y que ha habido cierto grado de cambio debido a la migración, el resultado de la investigación es un cuadro bien matizado. Por ejemplo, la toma de decisiones sobre el uso de las remesas involucraba generalmente tanto a hombres como a mujeres, y a menudo las mujeres tenían control de facto sobre las finanzas. Las mujeres habían adquirido un cierto grado de empoderamiento a través de la administración cotidiana de las finanzas, inclusive de las remesas, especialmente en los hogares con jefatura femenina de facto. No obstante, el esposo aun influía fuertemente en los procesos de toma de decisiones estratégicas dentro del hogar. Por otro lado, muchas mujeres también generaban ingresos localmente, principalmente en el trabajo agrícola en su propia parcela. A pesar de las oportunidades que presentan la migración y las remesas, muchas mujeres rurales se sentían sobrecargadas por la cantidad de tareas y responsabilidades de las que se tenían que encargar solas, especialmente en cuanto a las necesidades emocionales y del desarrollo de sus hijos e hijas. Además, no hubo ningún cambio con respecto a la división de trabajo reproductivo, por ejemplo en el cuidado de niños y ancianos, ya que casi siempre lo hacían las mujeres. De igual forma, los resultados de este estudio sugieren que mientras las migrantes albanesas se han empoderado en el hogar a través del fortalecimiento de su rol económico, siguen siendo desempoderadas por la política migratoria griega, la cual perpetúa patrones patriarcales de dependencia y discriminación por género.

Aunque la gran parte de las remesas se destina

Las mujeres albanesas que se quedan en su comunidad realizan numerosas tareas productivas y reproductivas. Aquí vemos una mujer en Pojan que está tejiendo.

al consumo básico de los hogares, también se gastan en salud y educación, así como en mejoras a la vivienda. Asimismo se invierten cantidades significantes en la agricultura, particularmente en la creación y expansión de huertos de manzana, cría de animales y cultivos de vegetales a gran escala. Estas inversiones no sólo son medios de generación de ingresos para los hogares receptores de remesas sino que también crean oportunidades de empleo local para las familias pobres y sin migrantes. Algunas aptitudes y conocimientos también forman parte de esa inversión y amplían las calificaciones disponibles en la comunidad. Sin embargo, estos procesos están fuertemente marcados por el género, ya que los hombres son quienes desempeñan la mayoría de las tareas calificadas y quienes generalmente son los dueños de la tierra y de las empresas agrícolas. La mayoría de los negocios locales están registrados a nombre de hombres, aún en casos en que las mujeres realizan la gran parte de las tareas administrativas y operativas.

Los resultados de este estudio sugieren que las personas que sirven como puentes en actividades emprendedoras transnacionales también son hombres en su mayoría, mientras que la participación de las mujeres es escasa en estos espacios de negociación de poder y oportunidades. Este panorama se reproduce en las organizaciones de migrantes, en las cuales la toma de decisiones

suele concentrarse en manos de los hombres, mientras las mujeres desempeñan roles secundarios de apoyo. De igual manera, la mayoría de las asociaciones en las áreas rurales de origen eran constituidas por hombres, una posición que se toma por hecho, como una extensión de su firme rol de cabeza de hogar. Cualquier proyecto futuro que quiera incluir a las mujeres en el desarrollo local debe tomar en cuenta estas dinámicas de género y de poder, que se manifiestan tanto en los espacios privados como en los públicos. De este modo, primero se tendría que enfocar en la participación limitada de las mujeres en los espacios públicos de poder político y de toma de decisiones. Segundo, debería

evitarse la “instrumentalización” de las mujeres incrementando su carga de trabajo, y deberían ampliarse los espacios de participación política para que sus voces sean escuchadas. Tercero, debería evitar el riesgo de reforzar estereotipos de género.

No se encontró ninguna evidencia de políticas o prácticas de co-desarrollo entre Grecia y Albania que se estén implementando en el área local de investigación. Las iniciativas de desarrollo entre estos dos países que incluyen la migración, al igual que en la mayoría de éstas a nivel nacional, reflejan fuertemente la agenda de inmigración de Grecia más que la agenda de desarrollo de Albania. Es más, se detectó que era común excluir a las organizaciones de migrantes albaneses por completo o bien otorgarles un rol muy limitado de contraparte “consultativa.” Las políticas que buscan promover un verdadero co-desarrollo deben considerar el desarrollo local como un fin en sí mismo y no una herramienta para detener la migración irregular, tal como se ha visto generalmente hasta ahora. El desarrollo sostenible debe abordar todo aspecto del desarrollo humano, por ejemplo, las condiciones en que tanto hombres como mujeres puedan ejercer la libertad, igualdad y empoderamiento social, inclusive – pero no exclusivo – a través de la emigración. Las políticas e iniciativas de co-desarrollo que consideran a los y las migrantes como agentes de desarrollo deben

basarse en el reconocimiento del rol de los mismos como actores claves en su sociedad de acogida. Esto se ve reflejado en su acceso a los derechos de ciudadanía a través de la regularización en el país de destino – en este caso, Grecia – y su integración en capacidad de ciudadanos dignos con derechos y responsabilidades.

Los hallazgos actuales, al igual que en investigaciones previas, subrayan la importancia de las políticas y la implementación eficaz de las mismas para proporcionar la necesaria infraestructura física, legislativa y administrativa para crear un ambiente de negocios factible y sostenible, así como mejores índices de desarrollo humano. La responsabilidad para esto recae antes que nada sobre el gobierno nacional de Albania y los gobiernos locales. El desarrollo sensible al género que incorpora las remesas de migrantes no debe verse como la panacea para todos los males que sufren las sociedades rurales. Las y los migrantes ya soportan la carga pesada de tener que subvencionar las fragmentadas e inadecuadas políticas y sistemas sociales y laborales en áreas de origen - tales como Albania rural - a través de sus pagos por la subsistencia, salud y educación de sus familias. Es la responsabilidad de los gobiernos de crear un marco estructural adecuado en que las inversiones puedan facilitar el crecimiento y la mejora de las libertades y capacidades.

